

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (suuri jaosto)

5 päivänä joulukuuta 2006 *

Yhdistetyissä asioissa C-94/04 ja C-202/04,

joissa on kyse EY 234 artiklaan perustuvista ennakkoratkaisupyyntöistä, jotka Corte d'appello di Torino (Italia) ja Tribunale di Roma (Italia) ovat esittäneet yhtäältä 4.2. ja 5.5.2004 ja toisaalta 7.4.2004 tekemillään päätöksillä, jotka on ovat saapuneet yhteisöjen tuomioistuimeen 25.2.2004 ja 18.5.2004 sekä 6.5.2004, saadakseen ennakkoratkaisun asioissa

Federico Cipolla (C-94/04)

vastaan

Rosaria Portolese, Fazarin puoliso,

ja

Stefano Macrino ja

Claudia Capodarte (C-202/04)

vastaan

Roberto Meloni,

* Oikeudenkäyntikieli: italia.

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (suuri jaosto),

toimien kokoonpanossa: presidentti V. Skouris, jaostojen puheenjohtajat P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, R. Schintgen, J. Klučka sekä tuomarit J. Malenovský, U. L hmus (esittelevä tuomari) ja E. Levits,

julkisasiamies: M. Poiares Maduro,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies L. Hewlett,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 25.10.2005 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- Cipolla, edustajanaan avvoatessa G. Cipolla,
- Meloni, edustajinaan avvocato S. Sabbatini, avvocato D. Condello, avvocato G. Scassellati Sforzolini ja avvocato G. Rizza,
- Italian hallitus, asiamiehen    I. M. Braguglia, avustajanaan avvocato dello Stato P. Gentili,

- Saksan hallitus, asiamiehinään A. Dittrich, C.-D. Quassowski ja M. Lumma,
- Itävallan hallitus, asiamiehenään E. Riedl,
- Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään E. Traversa, R. Wainwright, F. Amato ja K. Mojzesowicz,

kuultuaan julkisasiamiehen 1.2.2006 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- ¹ Ennakkoratkaisupyyntö koskevat EY 10, EY 49, EY 81 ja EY 82 artiklan tulkintaa.
- ² Nämä pyynnot on esitetty asioissa, joissa asianosaisina on kaksi asianajajaa ja heidän asiakkaitaan ja jotka koskevat palkkion perimistä..

Asiaa koskevat oikeussäännöt

- 3 Kuninkaan asetuksen (decreto-legge) nro 1578, joka annettiin 27.11.1933 (GURI nro 281, 5.12.1933) ja joka on muutettu 22.1.1934 annetuksi laiksi nro 36 (GURI nro 24, 30.1.1934), sellaisena kuin se on sittemmin muutettuna (jäljempänä kuninkaan asetus), mukaan oikeusministeriön alaisuudessa toimiva Consiglio nazionale forense (paikallisten asianajajayhteisöjen kansallinen keskusliitto, jäljempänä CNF) koostuu asianajajien keskuudestaan valitsemista edustajista, joita on yksi kutakin muutoksenhakutuomioistuimen (Corte di appello) tuomiopiiriä kohden.

- 4 Kuninkaan asetuksen 57 §:ssä säädetään, että perusteet, joita käytetään asianajajille ja procuratoreille (oikeudenkäyntiasiamies) siviili- ja rikosasioissa ja oikeudenkäynnin ulkopuolisissa asioissa maksettavien palkkioiden ja korvausten maksamisessa, määritetään kahden vuoden välein CNF:n päätöksessä. Sen jälkeen kun CNF on päättänyt asianajajien palkkioita koskevasta maksuluettelosta (jäljempänä maksuluettelo), Italian lainsäädännön mukaan oikeusministeriön on hyväksyttävä se saatuaan Comitato interministeriale dei prezzi (hintoja käsittelevä ministeriöiden välinen komitea, jäljempänä CIP) lausunnon ja kuultuaan Consiglio di Statoa.

- 5 Kuninkaan asetuksen 58 §:n mukaan mainitut perusteet laaditaan ottamalla huomioon se intressi, josta riita-asiassa on kyse, asiaa käsittelevän tuomioistuimen oikeusaste ja rikosoikeudenkäyntien osalta niiden kesto. Maksuluettelossa määritetään kullekin toimenpiteelle tai toimenpideryhmälle palkkion enimmäis- ja vähimmäisrajat.

- 6 Kuninkaan asetuksen 60 §:ssä säädetään, että asianomainen tuomioistuin tai muu lainkäyttöelin määrää maksettavasta palkkiosta mainittujen perusteiden mukaisesti ottaen huomioon käsiteltyjen kysymysten vakavuuden ja määrän. Maksettava palkkio ei saa poiketa etukäteen vahvistetuista enimmäis- ja vähimmäisrajoista.

Tuomioistuिन voi kuitenkin ylittää maksuluettelossa vahvistetun enimmäisrajan poikkeuksellisen tärkeissä asioissa oikeusriidan erityisen luonteen ja suoritettun palvelun olennaisen arvon perusteella. Vastaavasti silloin, kun asia on helppo, tuomioistuिन voi määrätä maksettaviksi vähimmäisrajan alittavia palkkioita. Molemmissa tapauksissa tuomioistuimen päätös on perusteltava.

- 7 Italian siviililain 2233 §:ssä säädetään yleisesti, että palvelusopimuksen korvauksen määrästä päättää tuomioistuिन, jos siitä ei ole sovittu asianosaisten kesken eikä sitä voida määritellä voimassaolevien maksuluetteloiden eikä käytäntöjen perusteella, kuultuaan sitä ammatillista yhdistystä, johon palvelun suorittaja kuuluu. Asianajajien osalta 13.6.1942 annetun lain nro 794 (GURI nro 172, 23.7.1942) 24 §:ssä säädetään kuitenkin, että maksuluettelossa vahvistetuista asianajajan palveluja koskevista vähimmäispalkkioista ei saa poiketa sillä uhalla, että tällaista poikkeamista koskeva sopimus on pätemätön. Corte suprema di cassazione (ylimmän oikeusasteen tuomioistuिन) oikeuskäytännön mukaan tätä sääntöä sovelletaan myös asianajajien suorittamiin oikeudenkäynnin ulkopuolisiin palveluihin.
- 8 Asiassa C-202/04 kyseessä oleva maksuluettelo on vahvistettu CNF:n 12.6.1993 tekemällä päätöksellä, sellaisena kuin se on 29.9.1994 muutettuna, ja se hyväksyttiin 5.10.1994 annetulla ministeriön asetuksella nro 585 (GURI nro 247, 21.10.1994). Tämän asetuksen 2 §:ssä säädetään, että ”liitteenä olevissa taulukoissa esitetyjä korotuksia sovelletaan siten, että 50 prosenttia korotuksesta otetaan käyttöön 1.10.1994 alkaen ja loput 50 prosenttia korotuksesta 1.4.1995 alkaen”. Tämä ajallisesti porrastettu korotus perustuu CIP:n, joka oli ottanut huomioon erityisesti inflaation kasvun, esittämiin huomautuksiin. Ennen maksuluettelon hyväksymistä oikeusministeriö oli kuullut uudelleen CNF:ää, joka oli 29.9.1994 pitämässään istunnossa hyväksynyt ehdotuksen maksuluettelon soveltamisen porrastamisesta.
- 9 Maksuluettelo kattaa kolme suoritusten ryhmää eli oikeudenkäyntiin liittyvistä palveluista siviili- ja hallintoasioissa suoritettavat palkkiot, maksut ja korvaukset, oikeudenkäyntiin liittyvistä palveluista rikosasioissa suoritettavat palkkiot ja oikeudenkäynnin ulkopuolisista palveluista suoritettavat palkkiot ja korvaukset.

Pääasiat ja ennakkoratkaisukysymykset

Asia C-94/04

- 10 Rosaria Portolese, Fazarin puoliso, ja kaksi muuta maanomistajaa, jotka omistivat Moncalierin kunnassa sijaitsevat vierekkäiset maa-alueet, kääntyivät asianajaja Federico Cipollan puoleen käynnistääkseen menettelyn kyseistä kuntaa vastaan, jotta he saisivat vahingonkorvauksen näiden maa-alueiden pakkohaltuunotosta, joka tapahtui Moncalierin kunnanjohtajan tekemällä yhdellä päätöksellä ja jonka jälkeen ei toteutettu pakkolunastustoimenpidettä. Cipolla laati kolme erillistä haastetta ja pani Tribunale di Torinossa vireille kolme erillistä oikeudenkäyntiä mainittua kuntaa vastaan.
- 11 Riita sovittiin suoraan yhden kyseessä olevista maanomistajista tekemästä aloitteesta ja ilman Cipollan toimenpiteitä.
- 12 Cipolla, joka oli saanut ilmeisesti ennakkomaksuna asianajajapalveluistaan ennen kyseisten kolmen haasteen laatimista ja tiedoksiantamista 1 850 000 Italian liiraa (ITL) kultakin pääasian kolmesta kantajasta, esitti Portoleselle kokonaismäärältään 4 125 000 ITL:n suuruisen laskun, joka kattoi Cipollan palkkiot ja erinäisiä kuluja. Portolese kieltäytyi maksamasta kyseistä rahamäärää. Tästä seurannut oikeusriita tuli Tribunale di Torinon käsiteltäväksi, joka totesi 12.6.2003 antamassaan tuomiossa 1 850 000 ITL:n suuruisen rahamäärän maksetuksi ja hylkäsi Cipollan vaatimuksen 4 125 000 ITL:n suuruisen rahamäärän maksamisesta. Cipolla valitti tästä tuomiosta Corte d'appello di Torinoon ja vaati erityisesti, että maksuluetteloa sovelletaan.
- 13 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen päätöksestä ilmenee, että siinä tapauksessa, että osapuolten todistettaisiin sopineen asianajajalle suoritettavasta kiinteämääräisestä korvauksesta, jonka väitetään olevan suuruudeltaan 1 850 000

ITL, kyseisen tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa nousee esiin kysymys siitä, onko tällaista sopimusta pidettävä Italian lainsäädännön vastaisesti pätevänä sen vuoksi, että se, että kyseinen sopimus korvattaisiin viran puolesta asianajajalle suoritettavaa korvausta koskevalla laskelmalla, joka perustuu maksuluetteloon, ei ole sopusoinnussa yhteisön kilpailusääntöjen kanssa.

14 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa lisäksi, että siinä tapauksessa, että ammatinharjoittaja, joka ei asu Italiassa, tarjoaisi oikeudellisia palveluja kyseisessä jäsenvaltiossa asuvalle palvelujen vastaanottajalle, ja näitä palveluja koskevaan sopimukseen sovellettaisiin Italian oikeutta, oikeudellisten palvelujen tarjoamista koskisi ehdoton kielto poiketa maksuluettelossa vahvistetuista korvausten määristä. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan tässä tapauksessa olisi sovellettava myös pakollista vähimmäismäärää. Mainitusta kiellosta seuraa siis se, että muiden asianajajien pääsyä palvelujen markkinoille Italiassa rajoitetaan.

15 Näissä olosuhteissa Corte d'appello di Torino päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

- ”1) Sovelletaanko EY 10, EY 81 ja EY 82 artiklassa tarkoitettua yhteisön oikeuden kilpailuperiaatetta myös oikeuspalvelujen tarjoamiseen?
- 2) Sisältääkö tämä periaate mahdollisuuden sopia osapuolten kesken sitovasti asianajajalle suoritettavasta korvauksesta?
- 3) Onko tämän periaatteen vastaista, että asianajajalle suoritettavasta korvauksesta ei missään tapauksessa voida poiketa?

- 4) Sovelletaanko EY 10 ja EY 49 artiklassa tarkoitettua palvelujen vapaata liikkuvuutta koskevaa periaatetta myös oikeuspalvelujen tarjoamiseen?
- 5) Jos vastaus edelliseen kysymykseen on myöntävä, onko tämän periaatteen kanssa yhteensopivaa, että asianajajalle suoritettavasta korvauksesta ei missään tapauksessa voida poiketa?”

Asia C-202/04

- 16 Asianajaja Roberto Meloni haki asianajajayhteisön laatiman lausunnon perusteella ja maksuluettelon nojalla Claudia Capodartelle ja Stefano Macrinolle osoitettavaa maksamismääräystä palkkioista, jotka liittyivät tiettyihin Melonin heidän hyväkseen suorittamiin oikeudenkäynnin ulkopuolisiin palveluihin, jotka koskivat tekijänoikeutta ja joita olivat muun muassa suullinen konsultointi ja vastapuolen edustajan kanssa käyty kirjeenvaihto; kyseinen maksamismääräys annettiin Capodarte ja Macrinoa vastaan.
- 17 Capodarte ja Macrino vastustivat tätä maksamismääräystä Tribunale di Romassa, ja he vetosivat erityisesti siihen, että Melonin vaatimat palkkiot olivat määrältään suhteettomia, kun otettiin huomioon asian tärkeys ja Melonin tosiasiallisesti suorittamat palvelut.
- 18 Tribunale di Roma katsoo, että sen on Melonille mainituista palvelujen suorituksista maksettavien palkkioiden määrän määrittämiseksi arvioitava sitä, onko maksuluettelo, siltä osin kuin sitä sovelletaan asianajajiin oikeudenkäynnin ulkopuolisissa asioissa, sopusoinnussa EY:n perustamissopimuksen sääntöjen kanssa, kun otetaan huomioon erityisesti se, että asianomaisilla henkilöillä ei ollut velvollisuutta kääntyä asianajajan puoleen saadakseen kyseessä olevia oikeudenkäynnin ulkopuolisia oikeusapupalveluja.

- 19 Näin ollen Tribunale di Roma päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

”Onko EY:n perustamissopimuksen 5 ja 85 artiklan (joista on tullut EY 10 ja EY 81 artikla) vastaista, että jäsenvaltio antaa lain, asetuksen tai hallinnollisen määräyksen, jolla hyväksytään asianajajayhteisön laatiman esityksen perusteella maksuluettelo, jossa vahvistetaan kyseisen ammatin harjoittajien palkkioiden vähimmäis- ja enimmäismäärät sellaisten suoritusten osalta, jotka koskevat toimintaa (eli oikeudenkäynnin ulkopuolinen toiminta), jota ei ole varattu asianajajayhteisöön kuuluville henkilöille vaan jota kuka tahansa voi harjoittaa?”

- 20 Koska nämä kaksi pääasiaa liittyvät toisiinsa, ne on syytä yhdistää tuomion antamista varten yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 43 artiklan mukaisesti, luettuna yhdessä tämän saman työjärjestyksen 103 artiklan kanssa.

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Tutkittavaksi ottaminen

Asia C-94/04

– Yhteisöjen tuomioistuimelle esitetyt huomautukset

- 21 Cipollan mukaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämät kysymykset on jätettävä tutkimatta sen vuoksi, että yhtäältä niillä ei ole merkitystä pääasian ratkaisun kannalta ja toisaalta ne ovat luonteeltaan hypoteettisia.

- 22 Cipolla väittää ensimmäisen oikeudenkäyntiväitteen osalta, että toisin kuin ennakkoratkaisupyyntönsä on esitetty, sovellettavassa kansallisessa oikeudessa ei edellytetä, että kansallinen tuomioistuin arvioi asianajajan ja tämän asiakkaan välisen sopimuksen olemassaoloa ja laillisuutta. Se seikka, että asianajajan ja tämän asiakkaan välillä ei ole sopimusta, ja se seikka, että rahamäärä, jonka asiakas on maksanut korvauksena suoritettavista palveluista, on luokiteltu etumaksuksi, ovat nimittäin oikeusvoimaisia, koska niitä ei ole riitautettu valituksessa.
- 23 Toisen oikeudenkäyntiväitteen osalta Cipolla väittää, että asianajajan ja tämän asiakkaan välisen sopimuksen pätevyyttä on arvioitava ainoastaan, jos osoitetaan, että tällainen sopimus on olemassa. Tässä tapauksessa näin ei kuitenkaan ole asian laita. Corte d'appello di Torinon esittämät kysymykset rinnastuvat täten pyyntöön saada neuvoa-antava lausunto.
- 24 Saksan hallitus katsoo, että koska pääasiassa kyseessä oleva tosiasiallinen tilanne ei ulotu valtion rajojen ulkopuolelle, EY 49 artiklaa ei voida soveltaa. Euroopan yhteisöjen komissio puolestaan nojautuu yhteisöjen tuomioistuimen uudempaan oikeuskäytäntöön ja katsoo, että ennakkoratkaisupyyntö voidaan ottaa tutkittavaksi siltä osin kuin se koskee EY 49 artiklan tulkintaa.

– Yhteisöjen tuomioistuimen vastaus

- 25 Cipollan esittämien oikeudenkäyntiväitteiden osalta on muistutettava, että oletta-
mana on, että kansallisen tuomioistuimen niiden oikeudellisten seikkojen ja
tosiseikkojen perusteella, joiden määrittämisestä se vastaa ja joiden paikkansapitä-
vyyden selvittäminen ei ole yhteisöjen tuomioistuimen tehtävä, esittämillä yhteisön
oikeuden tulkintaan liittyvillä kysymyksillä on merkitystä asian ratkaisun kannalta
(ks. asia C-301/01, Salzmann, tuomio 15.5.2003, Kok. 2003, s. I-4899, 29 ja
31 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin voi jättää tutkimatta kansallisen tuomioistuimen
esittämän pyynnön ainoastaan, jos on ilmeistä, että pyydetyllä yhteisön oikeus-
säännön tulkittamisella ei ole mitään yhteyttä kansallisessa tuomioistuimessa

käsiteltävän asian tosiseikkoihin tai kohteeseen, tai jos kyseinen ongelma on luonteeltaan hypoteettinen taikka jos yhteisöjen tuomioistuimella ei ole tiedossaan niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, jotka ovat tarpeen, jotta se voisi antaa hyödyllisen vastauksen sille esitettyihin kysymyksiin (ks. mm. asia C-379/98, PreussenElektra, tuomio 13.3.2001, Kok. 2001, s. I-2099, 39 kohta ja asia C-466/04, Acereda Herrera, tuomio 15.6.2006, Kok. 2006, s. I-5341, 48 kohta).

- 26 Mainittua olettaa siitä, että kysymyksillä on pääasian kannalta merkitystä, ei voida kumota pelkästään sillä, että yksi pääasian asianosaisista riitauttaa tietyt tämän tuomion 22 kohdassa esitetyn kaltaiset tosiseikat, joiden paikkansapitävyyden selvittäminen ei ole yhteisöjen tuomioistuimen tehtävä ja joista mainitun pääasian kohteen määrittäminen riippuu.
- 27 Näin ollen on katsottava, että kuten ennakkoratkaisupyyynnöstä ilmenee, pääasia koskee sitä, onko olemassa asiakkaan ja tämän asianajajan välinen sopimus, joka liittyy asianajajalle suoritettavaan kiinteämääräiseen korvaukseen, ja onko kyseistä sopimusta pidettävä pätevänä sen vuoksi, että se, että kyseinen sopimus korvattaisiin viran puolesta asianajajalle suoritettavaa korvausta koskevalla laskelmalla, joka perustuu kyseessä olevassa jäsenvaltiossa voimassa olevaan maksuluetteloon, ei ole sopusoinnussa yhteisön kilpailusääntöjen kanssa.
- 28 Tältä osin on todettava, ettei ole ilmeistä, että kansallisen tuomioistuimen pyytämällä yhteisön sääntöjen tulkitsemisella ei olisi mitään yhteyttä pääasian tosiseikkoihin tai kohteeseen tai että näiden sääntöjen tulkintaa koskevat kysymykset olisivat hypoteettisia.
- 29 Siten vaikka oletettaisiin, että pääasiassa kyseessä olevan sopimuksen olemassaoloa ei ole näytetty toteen, on mahdollista, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen pyytämästä yhteisön oikeuden tulkinnasta, jonka perusteella kyseinen tuomioistuin voi kenties arvioida maksuluettelon yhteensopivuutta perustamissopimuksen kilpailusääntöihin nähden, on tälle tuomioistuimelle hyötyä sen käsi-

teltävänä olevan asian ratkaisemisessa. Kyseinen asia nimittäin liittyy lähinnä asianajajan palkkiosta määräämiseen, jonka suorittaa, kuten tämän tuomion 6 kohdassa todettiin, asianomainen tuomioistuin tai muu lainkäyttöelin poikkeuksia lukuun ottamatta oikeusministeriön etukäteen vahvistamien enimmäis- ja vähimmäisrajojen mukaisesti.

30 Erityisesti EY 49 artiklan tulkintaa koskevien kysymysten osalta on todettava, että vaikka on selvää, että kaikki ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen käsiteltävänä olevan asian tosiseikat ovat tapahtuneet yhdessä ainoassa jäsenvaltiossa, vastaus voi kuitenkin olla ennakkoratkaisupyyntöä esittäneelle tuomioistuimelle hyödyllinen erityisesti tilanteessa, jossa Italian kansalaisella on nyt kyseessä olevan kaltaisessa menettelyssä kansallisen oikeuden nojalla oltava samat oikeudet kuin jonkin muun jäsenvaltion kuin Italian tasavallan kansalaisella yhteisön oikeuden perusteella samanlaisessa tilanteessa (ks. mm. asia C-451/03, *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*, tuomio 30.3.2006, Kok. 2006, s. I-2941, 29 kohta).

31 On siis tarkasteltava sitä, onko perustamissopimuksen palvelujen tarjoamisen vapautta koskevien määräysten, joiden tulkintaa mainittu tuomioistuin pyytää, kanssa ristiriidassa se, että sovelletaan pääasiassa kyseessä olevan kaltaista kansallista lainsäädäntöä, siltä osin kuin kyseistä lainsäädäntöä sovelletaan henkilöihin, jotka asuvat muissa jäsenvaltioissa kuin Italian tasavallassa.

32 Edellä esitetyn perusteella on todettava, että ennakkoratkaisupyyntö on otettava tutkittavaksi.

Asia C-202/04

– Yhteisöjen tuomioistuimelle esitetyt huomautukset

- 33 Meloni esittää, että Tribunale di Roman esittämä kysymys on jätettävä tutkimatta sen vuoksi, että tämän kysymyksen ja kyseisen tuomioistuimen käsiteltävänä olevan asian ratkaisun välillä ei ole mitään yhteyttä, koska kyseinen asia koskee maksuluettelon soveltamista asianajajaluetteloon merkityn asianajajan suorittamiin oikeudenkäynnin ulkopuolisiin palveluihin.
- 34 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei Melonin mukaan myöskään ole esittänyt täsmällisiä syitä, joiden johdosta se ryhtyi pohtimaan, miten yhteisön oikeutta on tulkittava.
- 35 Italian hallitus väittää, että kun osapuolet eivät ole vahvistaneet palkkiota sopimuksella ja kun asiakas riitauttaa ammatinharjoittajan yksipuolisesti laskuttaman palkkion, kuten pääasiassa, Italian oikeuden mukaan kyseistä asiaa käsittelevän tuomarin on määritettävä palkkio vapaasti. Siten kysymyksellä siitä, onko maksuluettelo asianajajan suorittamien oikeudenkäynnin ulkopuolisten palvelujen osalta yhteensopiva EY 10 ja EY 81 artiklan kanssa, ei ole pääasian ratkaisun kannalta merkitystä.
- 36 Mainittu hallitus riitauttaa ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämän kysymyksen merkityksellisyyden myös siitä syystä, että pääasiassa ei ole kyse mistään kilpailua rajoittavasta menettelytavasta maksuluettelon laadinnan yhteydessä tai toimijoiden menettelyn johdosta.

– Yhteisöjen tuomioistuimen vastaus

37 Melonin esittämän ensimmäisen oikeudenkäyntiväitteen osalta on muistutettava, että asia koskee maksuluettelon soveltamista asianajajaluetteloon merkityn asianajajan suorittamiin oikeudenkäynnin ulkopuolisiin palveluihin. Kansallinen tuomioistuin tiedustelee kysymyksessään, onko tällainen soveltaminen kilpailusääntöjen kanssa ristiriidassa, koska tätä samaa maksuluetteloa ei sovelleta sellaisen henkilön suorittamiin oikeudenkäynnin ulkopuolisiin palveluihin, jota ei ole merkitty asianajajaluetteloon. Näin ollen olettaen, jonka mukaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen yhteisöjen tuomioistuimelle esittämällä yhteisön oikeuden tulkintaan liittyvillä kysymyksillä on merkitystä, ei voida kumota.

38 Myöskään oikeudenkäyntiväite, joka koskee sitä, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei esittänyt täsmällisiä syitä, joiden johdosta se ryhtyi pohtimaan, miten yhteisön oikeutta on tulkittava, ei voi menestyä. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan on välttämätöntä, että kansallinen tuomioistuin antaa edes vähäisen selostuksen niistä syistä, joiden perusteella se on valinnut ne yhteisön oikeuden säännökset ja määräykset, joiden tulkintaa se pyytää, ja siitä, miten nämä oikeussäännöt ja pääasiassa sovellettava kansallinen lainsäädäntö liittyvät toisiinsa (ks. mm. asia C-116/00, Laguillaumie, määräys 28.6.2000, Kok. 2000, s. I-4979, 16 kohta). Ennakkoratkaisupyyntö on täysin tällaisen vaatimuksen mukainen, kuten myös julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 24 kohdassa.

39 Italian hallituksen esittämän ensimmäisen oikeudenkäyntiväitteen osalta on todettava, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen lähtökohtana on se, että Italian oikeuden mukaan sen on käsiteltävänään olevassa asiassa määritettävä asianajajalle maksettava palkkio maksutaulukon, jota sovelletaan asianajajiin oikeudenkäynnin ulkopuolisissa asioissa, perusteella.

- 40 Kuten tämän tuomion 25 kohdassa muistutetaan, yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänä ei ole selvittää niiden kansallisen tuomioistuimen määrittämien oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, joihin kansallisen tuomioistuimen yhteisöjen tuomioistuimelle esittämät yhteisön oikeuden tulkintaa koskevat kysymykset liittyvät.
- 41 Näin ollen olettaa, jonka mukaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen yhteisöjen tuomioistuimelle esittämällä kysymyksellä on merkitystä, ei ole kumottu.
- 42 Italian hallituksen esittämän toisen oikeudenkäyntiväitteen osalta on muistutettava, että kuten tämän tuomion 37 kohdassa todettiin, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustele kysymyksessään, onko maksuluettelon soveltaminen sen käsiteltävänä olevassa asiassa ristiriidassa perustamissopimuksen kilpailusääntöjen kanssa. Siten kysymys siitä, onko pääasiassa kyse kilpailunvastaisesta menettelytavasta, on ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämän tulkintakysymyksen kohteena, eikä sen voida tässä tapauksessa katsoa oleva merkityksetön.
- 43 Tästä seuraa, että Tribunale di Roman ennakkoratkaisupyyntö on otettava tutkittavaksi.

Aineellinen kysymys

Asiassa C-94/04 esitetyt kolme ensimmäistä kysymystä ja asiassa C-202/04 esitetty kysymys

- 44 Näissä kysymyksissä, joita on käsiteltävä yhdessä uudelleen muotoiltuna siten, että otetaan huomioon kummankin asian kannalta merkitykselliset seikat ja etenkin se,

että pääasioissa on kyse vähimmäispalkkioista, ennakkoratkaisua pyytäneet tuomioistuimet tiedustelevat, onko EY 10, EY 81 ja EY 82 artiklan vastaista, että jäsenvaltio toteuttaa lainsäädäntötoimenpiteen, jolla hyväksytään CNF:n kaltaisen asianajajayhteisön laatiman esityksen perusteella maksuluettelo, jossa vahvistetaan asianajajan ammatin harjoittajien palkkioiden vähimmäismäärä ja josta ei lähtökohtaisesti voida poiketa niiden palvelujen osalta, joita yksinomaan tämän ammatin harjoittajat voivat tarjota, eikä niiden oikeudenkäynnin ulkopuolisten palvelujen kaltaisten palvelujen osalta, joita myös kuka tahansa muu taloudellinen toimija, johon ei sovelleta mainittua maksuluettelo, voi suorittaa.

⁴⁵ Aluksi on todettava, että koska mainittua maksuluetteloä sovelletaan jäsenvaltion koko alueella, se on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan EY 81 artiklan 1 kohdassa ja EY 82 artiklassa tarkoitetulla tavalla (ks. vastaavasti asia 8/72, *Vereeniging van Cementhandelaren v. komissio*, tuomio 17.10.1972, Kok. 1972, s. 977, 29 kohta; asia C-179/90, *Merci convenzionali porto di Genova*, tuomio 10.12.1991, Kok. 1991, s. I-5889, Kok. Ep. XI, s. I-537, 14 ja 15 kohta ja asia C-35/99, *Arduino*, tuomio 19.2.2002, Kok. 2002, s. I-1529, 33 kohta).

⁴⁶ Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vaikka EY 81 ja EY 82 artikla sellaisenaan koskevatkin ainoastaan yritysten toimintaa eikä niitä ole kohdistettu jäsenvaltion antamiin lakeihin ja asetuksiin, näissä artikloissa, luettuna yhdessä yhteistyövelvollisuutta koskevan EY 10 artiklan kanssa, asetetaan jäsenvaltioille kuitenkin velvollisuus olla toteuttamatta tai pitämättä voimassa toimenpiteitä – vaikka ne olisivat lakeja tai asetuksia – jotka ovat omiaan poistamaan yrityksiin sovellettavien kilpailusääntöjen tehokkaan vaikutuksen (ks. mm. asia C-250/03, *Mauri*, määräys 17.2.2005, Kok. 2005, s. I-1267, 29 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁴⁷ Yhteisöjen tuomioistuin on erityisesti katsonut EY 10 ja EY 81 artiklaa rikotun silloin, kun jäsenvaltio joko toisaalta määrää yritykset tekemään EY 81 artiklan vastaisia yritysten välisiä yhteisjärjestelyjä, edistää tällaisten järjestelyjen tekemistä

taikka vahvistaa niiden vaikutuksia tai toisaalta poistaa omalta sääntelyltään sen valtiollisen luonteen siirtämällä yksityisille toimijoille vastuunsa tehdä taloutta ohjaavia päätöksiä (em. asia Mauri, määräyksen 30 kohta oikeuskäytäntöviittauksiin).

48 Tältä osin se, että jäsenvaltio määrää, että CNF:n kaltaisen asianajajista koostuvan ammatillisen järjestön on laadittava esitys maksuluettelosta, ei selvästikään ole pääasioiden olosuhteissa osoituksena siitä, että kyseinen valtio olisi poistanut lopulta hyväksytyltä maksuluettelolta sen valtiollisen luonteen siirtämällä asianajajille vastuunsa tehdä tätä alaa koskevia päätöksiä.

49 Vaikka pääasiassa kyseessä oleva kansallinen lainsäädäntö ei sisällä sellaisia menettelyä koskevia yksityiskohtaisia sääntöjä tai aineellisia säännöksiä, joilla voitaisiin kohtuullisella todennäköisyydellä varmistaa se, että CNF toimii maksuluetteloa koskevaa esitystä laatiessaan julkisen vallan alaisena erillisenä elimenä, joka toiminnassaan tavoittelee yleisen edun mukaisia päämääriä, asiassa ei myöskään ole ilmennyt, että Italian valtio olisi luopunut oikeudestaan käyttää päätöksentekovaltaansa tai valvoa mainitun maksuluettelon soveltamista (ks. em. asia Arduino, tuomion 39 ja 40 kohta).

50 Ensinnäkin CNF on velvollinen laatimaan ainoastaan maksuluetteloa koskevan esityksen, joka ei sellaisenaan ole sitova. Ellei oikeusministeriö hyväksy esitystä maksuluetteloksi, se ei tule voimaan, jolloin aikaisempi maksuluettelo jää sovellettavaksi. Näin ollen tällä ministeriöllä on valta määrätä CNF:n laatima esitys muutettavaksi. Lisäksi mainittua ministeriötä tukee kaksi julkista elintä eli Consiglio di Stato ja CIP, joilta ministeriön on saatava lausunnot, ennen kuin se hyväksyy maksuluetteloa koskevan esityksen (ks. em. asia Arduino, tuomion 41 kohta).

- 51 Toiseksi kuninkaan asetuksen 60 §:ssä säädetään, että tuomioistuimet määräävät maksettavista palkkioista tämän saman kuninkaan asetuksen 57 §:ssä tarkoitettujen perusteiden mukaisesti ottaen huomioon käsiteltyjen kysymysten vakavuuden ja määrän. Tuomioistuin voi lisäksi tietyissä poikkeustapauksissa poiketa asianmukaisesti perustellulla päätöksellä mainitun kuninkaan asetuksen 58 §:n mukaisesti vahvistetuista vähimmäisrajoista (ks. vastaavasti em. asia Arduino, tuomion 42 kohta).
- 52 Näin ollen ei voida katsoa, että Italian valtio olisi luopunut oikeudestaan käyttää toimivaltaansa siirtämällä yksityisille toimijoille vastuunsa tehdä taloutta ohjaavia päätöksiä, mikä olisi poistanut pääasiassa kyseessä olevalta lainsäädännöltä sen valtiollisen luonteen (ks. em. asia Arduino, tuomion 43 kohta ja em. asia Mauri, määräyksen 36 kohta).
- 53 Tämän tuomion 50 ja 51 kohdassa esitetyistä syistä ei myöskään voida väittää, että mainittu jäsenvaltio joko määräisi CNF:n tekemään EY 81 artiklan vastaisia järjestelyjä, edistäisi tällaisten järjestelyjen tekemistä tai vahvistaisi tällaisten järjestelyjen vaikutuksia taikka että se määräisi käyttämään EY 82 artiklan vastaisesti väärin määräävää markkina-asemaa, edistäisi tällaista väärinkäyttöä tai vahvistaisi tällaisen väärinkäytön vaikutuksia (ks. vastaavasti em. asia Arduino, tuomion 43 kohta ja em. asia Mauri, määräyksen 37 kohta).
- 54 Näin ollen asiassa C-94/04 esitettyihin kolmeen ensimmäiseen kysymykseen ja asiassa C-202/04 esitettyyn kysymykseen on vastattava, että EY 10, EY 81 ja EY 82 artiklan vastaista ei ole se, että jäsenvaltio toteuttaa lainsäädäntötoimenpiteen, jolla hyväksytään CNF:n kaltaisen asianajajayhteisön laatiman esityksen perusteella maksuluettelo, jossa vahvistetaan asianajajan ammatin harjoittajien palkkioiden vähimmäismäärä ja josta ei lähtökohtaisesti voida poiketa niiden palvelujen osalta, joita yksinomaan tämän ammatin harjoittajat voivat tarjota, eikä niiden oikeudenkäynnin ulkopuolisten palvelujen kaltaisten palvelujen osalta, joita myös kuka tahansa muu taloudellinen toimija, johon ei sovelleta mainittua maksuluetteloä, voi suorittaa.

Asiassa C-94/04 esitetyt neljäs ja viides kysymys

- 55 Näissä kahdessa kysymyksessä Corte d'appello di Torino tiedustelee, onko EY 49 artiklan kanssa ristiriidassa lainsäädäntö, jonka mukaan pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa maksuluettelossa vahvistetuista vähimmäispalkkioista ei missään tapauksessa voida poiketa sopimuksella sellaisten palvelujen osalta, jotka yhtäältä liittyvät oikeudenkäynteihin ja joita toisaalta yksinomaan asianajajat voivat tarjota.
- 56 On muistutettava, että EY 49 artiklassa ei ainoastaan vaadita poistamaan kaikkea sellaista syrjintää, joka kohdistuu toiseen jäsenvaltioon sijoittautuneeseen palvelujen tarjoajaan tämän kansalaisuuden perusteella, vaan myös kaikki rajoitukset, vaikka näitä rajoituksia sovellettaisiin tekemättä eroa sen mukaan, onko palvelujen tarjoaja jäsenvaltion oma kansalainen vai jonkin toisen jäsenvaltion kansalainen, mikäli rajoitukset ovat omiaan estämään toiseen jäsenvaltioon sijoittautuneen ja siellä laillisesti vastaavia palveluja tarjoavan palvelujen tarjoajan toiminnan tai haittaamaan enemmän tämän toimintaa (ks. mm. asia C-17/00, De Coster, tuomio 29.11.2001, Kok. 2001, s. I-9445, 29 kohta ja yhdistetyt asiat C-544/03 ja C-545/03, Mobistar ja Belgacom Mobile, tuomio 8.9.2005, Kok. 2005, s. I-7723, 29 kohta).
- 57 Lisäksi yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, että kyseinen EY 49 artikla estää kaikkien sellaisten kansallisten säännösten soveltamisen, joiden vuoksi palvelujen tarjoaminen jäsenvaltioiden välillä on vaikeampaa kuin niiden tarjoaminen pelkästään jäsenvaltion sisällä (ks. em. asia De Coster, tuomion 30 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja em. yhdistetyt asiat Mobistar ja Belgacom Mobile, tuomion 30 kohta).
- 58 Italian lainsäädännön mukainen kielto poiketa sopimuksella maksuluettelossa vahvistetuista vähimmäispalkkioista on omiaan vaikeuttamaan muuhun jäsenvaltioon kuin Italian tasavaltaan sijoittautuneiden asianajajien pääsyä oikeuspalvelujen markkinoille Italiassa ja näin ollen rajoittamaan heidän palvelujen tarjontaa tässä

jäsenvaltiossa koskevaa toimintaansa. Tätä kieltoa on siis pidettävä EY 49 artiklassa tarkoitettuna rajoituksena.

- 59 Mainitulla kiellolla näet poistetaan muuhun jäsenvaltioon kuin Italian tasavaltaan sijoittautuneilta asianajajilta mahdollisuus kilpailla maksuluettelossa vahvistettuja palkkioita pienempiä palkkioita pyytämällä tehokkaammin niiden asianajajien kanssa, jotka ovat sijoittautuneet pysyvästi kyseessä olevaan jäsenvaltioon ja joilla on tästä syystä ulkomaille sijoittautuneita asianajajia paremmat mahdollisuudet hankkia asiakkaita (ks. vastaavasti asia C-442/02, CaixaBank France, tuomio 5.10.2004, Kok. 2004, s. I-8961, 13 kohta).
- 60 Täten säädetyllä kiellolla myös rajoitetaan Italiassa olevien palvelujen vastaanottajien valinnan mahdollisuutta, sillä kyseiset palvelujen vastaanottajat eivät voi turvautua palveluihin, joita tarjoavat muihin jäsenvaltioihin sijoittautuneet asianajajat, jotka tarjoaisivat palvelujaan Italiassa maksuluettelossa vahvistettua palkkioiden vähimmäismäärää edullisemmalla hinnalla.
- 61 Tällainen kielto voi kuitenkin olla perusteltu, kun se vastaa yleiseen etuun liittyviä pakottavia syitä, kunhan se on omiaan takaamaan sillä tavoiteltavan päämäärän toteutumisen ja kunhan sillä ei ylitetä sitä, mikä on tarpeen tämän tavoitteen saavuttamiseksi (ks. mm. asia C-398/95, SETTG, tuomio 5.6.1997, Kok. 1997, s. I-3091, 21 kohta ja em. asia Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, tuomion 37 kohta).
- 62 Italian hallitus väittää riidanalaisesta kiellosta seuraavaa palvelujen tarjoamisen vapauden rajoittamista perustellakseen, että asianajajien välinen liiallinen kilpailu saattaisi johtaa hintakilpailuun, jonka seurauksena tarjottujen palvelujen laatu heikentyisi kuluttajien vahingoksi erityisesti silloin, kun nämä ovat oikeusalamaisina ja tarvitsevat tuomioistuinkäsittelyn yhteydessä laadukkaita neuvoja.

- 63 Komission mukaan palkkioiden vähimmäistasojen vahvistamisen ja asianajajien tarjoamien ammatillisten palvelujen korkealaatuisuuden ei ole osoitettu olevan toisiinsa syy-yhteydessä. Korvaavat valtion toimenpiteet, kuten muun muassa asianajajan ammattiin pääsyä koskevat säännöt, ammattietiikan noudattamisen varmistamiseksi annetut kurinpidolliset säännöt ja vahingonkorvausvastuuta koskevat säännöt, ovat suorassa syy-seuraussuhteessa asianajajien asiakkaiden suojaamiseen ja oikeudenkäytön moitteettomaan toimintaan, kun kyseisillä säännöillä taataan se, että asianajajien tarjoamien palvelujen korkealaatuisuutta ylläpidetään.
- 64 Tältä osin on todettava, että yhtäältä kuluttajansuoja, joka koskee muun muassa oikeusavustajien tarjoamien oikeudellisten palvelujen vastaanottajia, ja toisaalta hyvän oikeudenkäytön suojaaminen ovat tavoitteita, joita voidaan pitää yleiseen etuun liittyvinä pakottavina syinä, joilla voidaan perustella palvelujen tarjoamisen vapauden rajoittaminen (ks. vastaavasti asia C-3/95, Reisebüro Broede, tuomio 12.12.1996, Kok. 1996, s. I-6511, 31 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia C-124/97, Läärä ym., tuomio 21.9.1999, Kok. 1999, s. I-6067, 33 kohta), edellyttäen, että pääasiassa kyseessä olevalla kansallisella toimenpiteellä voidaan saavuttaa sillä tavoiteltu päämäärä ja että sillä ei ylitetä sitä, mikä on tarpeen tämän tavoitteen saavuttamiseksi.
- 65 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen asiana on ratkaista, onko pääasiassa kansallisella lainsäädännöllä käyttöön otettu palvelujen tarjoamisen vapauden rajoitus näiden edellytysten mukainen. Sen on tässä tarkoituksessa otettava huomioon seuraavissa kohdissa täsmennetyt seikat.
- 66 Täten on tutkittava erityisesti, korreloiko palkkioiden taso asianajajien tarjoamien palvelujen laadun kanssa ja onko tällaisten vähimmäispalkkioiden vahvistaminen asianmukainen toimenpide asetettujen tavoitteiden eli kuluttajansuojan ja hyvän oikeudenkäytön suojaamisen saavuttamiseksi.

- 67 Vaikka on totta, että maksuluettelolla, jossa määrätään vähimmäispalkkioista, ei voida estää kyseisen ammatin harjoittajia tarjoamasta laadultaan keskinkertaisia palveluja, ei voida pitää ensi arviolta poissuljettuna, että tällaisen maksuluettelon avulla on mahdollista välttää siltä, että sellaisilla markkinoilla kuin Italian markkinoilla, joille on ennakkoratkaisupyynnön mukaan luonteenomaista se, että asianajajaluetteloon merkittyjä ja tätä toimintaa harjoittavia asianajajia on erittäin huomattava määrä, toimivia asianajajia kannustettaisiin kilpailuun, joka voi johtaa siihen, että palveluja tarjotaan alennushintaan ja mahdollisesti tarjottujen palvelujen laadun kustannuksella.
- 68 Huomioon on otettava myös sekä kyseessä olevien markkinoiden edellisessä kohdassa todetun kaltaiset erityispiirteet että kyseessä olevien palvelujen erityispiirteet ja erityisesti se, että asianajajan palvelujen alalla vallitsee yleensä tietojen epäsymmetria ”asiakas-kuluttajien” ja asianajajien välillä. Asianajajilla on nimittäin korkeatasoista teknistä tietämystä, jota kuluttajilla ei välttämättä ole, joten kuluttajien on vaikeaa arvioida heille suoritettujen palvelujen laatua (ks. mm. komission 9.2.2004 antamaan tiedonantoon KOM(2004) 83 lopullinen sisältyvä kertomus kilpailusta ammatillisissa palveluissa, s. 10).
- 69 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on kuitenkin tutkittava, riittävätkö asianajajiin liittyvät ammatilliset säännöt, jotka koskevat muun muassa organisatiota, pätevyyttä, ammattietiikkaa, valvontaa ja vastuuta, itsessään siihen, että saavutetaan tavoitteet, jotka koskevat kuluttajansuojaa ja hyvän oikeudenkäytön suojaamista.
- 70 Edellä esitetyn perusteella asiassa C-94/04 esitettyihin neljanteen ja viidenteen kysymykseen on vastattava, että lainsäädännöllä, jonka mukaan pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa asianajajien palkkioita koskevassa maksuluettelossa vahvistetuista vähimmäispalkkioista ei missään tapauksessa voida poiketa sopimuksella sellaisten palvelujen osalta, jotka yhtäältä liittyvät oikeudenkäynteihin ja joita toisaalta yksinomaan asianajajat voivat tarjota, rajoitetaan EY 49 artiklassa määrättyä

palvelujen tarjoamisen vapautta. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen asiana on varmistaa, että tällaisella lainsäädännöllä sen konkreettiset soveltamistavat huomioon ottaen todella saavutetaan tavoitteet, jotka koskevat kuluttajansuojaa ja hyvän oikeudenkäytön suojaamista ja joilla sitä voidaan perustella, ja että kyseisessä lainsäädännössä asetetut rajoitukset eivät ole näihin tavoitteisiin nähden suhteettomia.

Oikeudenkäyntikulut

- 71 Pääasioiden asianosaisten osalta asioiden käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa on välivaihe kansallisissa tuomioistuimissa vireillä olevien asioiden käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisten tuomioistuinten asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä yhteisöjen tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla yhteisöjen tuomioistuin (suuri jaosto) on ratkaissut asiat seuraavasti:

- 1) EY 10, EY 81 ja EY 82 artiklan vastaista ei ole se, että jäsenvaltio toteuttaa lainsäädäntötoimenpiteen, jolla hyväksytään Consiglio nazionale forensen (paikallisten asianajajayhteisöjen kansallinen keskusliitto) kaltaisen asianajajayhteisön laatiman esityksen perusteella maksuluettelo, jossa vahvistetaan asianajajan ammatin harjoittajien palkkioiden vähimmäismäärä ja josta ei lähtökohtaisesti voida poiketa niiden palvelujen osalta, joita yksinomaan tämän ammatin harjoittajat voivat tarjota, eikä niiden oikeudenkäynnin ulkopuolisten palvelujen kaltaisten palvelujen osalta, joita myös kuka tahansa muu taloudellinen toimija, johon ei sovelleta mainittua maksuluetteloa, voi suorittaa.

- 2) **Lainsäädännöllä, jonka mukaan pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa asianajajien palkkioita koskevassa maksuluettelossa vahvistetuista vähimmäispalkkioista ei missään tapauksessa voida poiketa sopimuksella sellaisten palvelujen osalta, jotka yhtäältä liittyvät oikeudenkäynteihin ja joita toisaalta yksinomaan asianajajat voivat tarjota, rajoitetaan EY 49 artiklassa määrättyä palvelujen tarjoamisen vapautta. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen asiana on varmistaa, että tällaisella lainsäädännöllä sen konkreettiset soveltamistavat huomioon ottaen todella saavutetaan tavoitteet, jotka koskevat kuluttajansuojaa ja hyvän oikeudenkäytön suojaamista ja joilla sitä voidaan perustella, ja että kyseisessä lainsäädännössä asetetut rajoitukset eivät ole näihin tavoitteisiin nähden suhteettomia.**

Allekirjoitukset